

Дмитро Ващук
(Київ)

КНЯЗЬ ВАСИЛЬ-КОСТЯНТИН ОСТРОЗЬКИЙ (за матеріалами 235-ї Книги судових справ)

Історія окремих українських князівських родин XVI ст. у сьогоденній історіографії поступово набуває популярності¹.

Об'єктивною причиною цього, вважаємо, є зростання інтересу дослідників до так званих “темних віків”, коли українські землі перебували у складі Великого князівства Литовського (далі. – ВКЛ). Крім цього, позитивним фактором є запровадження в науковий обіг раніше невідомих, або маловідомих документів, інформація в яких відображає різноманітні сторінки із життя княжих родів². У цій публікації будуть представлені два документи із 235-ї Книги судових справ Литовської Метрики³, які стосуються київського воєводи, князя Василя-Костянтина Острозького.

У **першому** мові йде про передачу на поруки підданого князя, степанського єврея Аврама Турчина, який обвинувачувався в тому, що при здійсненні обміну свідницької монети державна скарбниця отримала збитку на суму дві тисячі кіп грошей литовської монети⁴. Тому Аврама, згідно королівського мандату, мав притягнути до суду господарський дворянин Михайло Козинський. Однак у визначений термін він цього не зробив, оскільки, зі слів Михайла, “*онъ (Аврам. – Д. В.) не есть въ его mocy, але есть подданымъ князя Василя Костеньтиновича*”⁵. Зважаючи на це, король з панами радою надали повноваження М. Козинському притягнути до суду А. Турчина на встановлений термін після великоднього посту⁶. Тоді ж у короля перебував князь Василь-Костянтин Острозький, який запропонував віддати йому на поруки Аврама і натомість зобов'язався у встановлений термін привести його до суду. Сигізмунд II Август повністю задовольнив пропозицію князя.

Другий документ стосується судового позову між князем Василем-Костянтином Острозьким та його невісткою княгинею Біятою стосовно маєтків Квасилів та Степанський. Король відклав вирішення справи у зв'язку із терміновим від'їздом до Польщі: “*нижли король, его м(и)л(о)ст(ь), маючи на тотъ часъ передъ выездомъ своимъ до Полски многие sprawy, его милости, г(о)с(по)д(а)рские и земские пильные, бѣдѣчи невѣдоспешонъ тоє речи межы ними сконъчити...*”⁷. Одночасно Сигізмунд II Август підкреслив, що поки справа не вирішиться, обидві сторони повинні у Степанському маєтку залишити двох добрих людей із власних слуг, які мають там мешкати, спільно чинити правосуддя серед підданих, збирати податки та витримувати status quo до повного завершення справи.

Публікацію документів здійснено у відповідності із дипломатично-критичним методом, розроблений В. Німчуком⁸. Вертикальною рисою | позначається кінець стрічки, а кінець аркуша двома – ||. Позначення паєрика уніфіковане через літеру *й*. Заголовки до документів передаються курсивом українською мовою. Легенда надає інформацію про місце розташування оригіналу та наявність мікрофільмованої копії.

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Од. зб. 235. – Арк. 4-4зв.

№ 1. 1547, жовтня 20. Вільно. Приймання на поруки підданого князя Василя-Костянтина Костянтиновича Острозького степанського єврея Аврама Турчина.

[Аркуш 4]

**Взатє на рѣкоємство через кн(я)зѧ Василя Костєнтиновича |
Острозского жида єго степанского Аврама Тѣрчина |
ѡ ѡтменѧнє монєты свидницкоє ѡ бѣвинєного |**

Лєт Бож(єго) нарож(єня) 1547, м(є)с(я)ца ѡкт(ября) 20 дєн индикт 6 |

Г(о)с(по)д(а)рѣ король єго милость казалъ записати. Ижъ которого жыда степанского|Аврама Тѣрчина заманѣдатомъ єгом(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рѣскимъ был повинєн | передъ єго королевскою м(и)л(о)стю ставити дворєнинъ єго м(и)л(о)сти Михайло | Козиньский на роки сѣдовыє Светога Михайла для того же ѡнъ через | немалый час надъ заказъ монєтѣ свидницкѣю ѡтменѧл в чом | шкоды єго королевской⁹ м(и)л(о)сти іако двє тисачи копѣ грошей личбы | и монєты литовское стало, што жъ єсть ширєй на мандатє єго м(и)л(о)сти | ѡписано. Нижли Козиньский на тотъ манѣдатъ єго милости | ставши повєдилъ, же ѡнъ того жыда не могъ передъ єго м(и)л(о)стю ста|вити, бо ѡнъ не єсть вѣ єго моцы, але єсть подданымъ князя Василя | Костєнтиновича. Гдє королевска милость ѡбѣмовившы | в том с паны радамы своїмы рачиль былъ Михайлѣ Козинскомѣ | розказати за листы єго милости г(о)с(по)д(а)рѣскими моцєне ѡного жыда ||

[Аркуш 4 зворот]

передъ єго милостью поставити на роки сѣдовыє ѣстѣпившы | в постъ великий, то пакъ потомъ Михайло Козиньский того сѧ выстє|регаючи, жебы ѡнъ в чомъ за ѡного жида іакоє шкоды и трѣднѣности | не прынѧлъ, ставиль того жида передъ єго королевскою м(и)л(о)стю | и просиль абы ѡный жыдъ в томъ былъ ѣвыщєнъ або посажон, а ѡн | бы вжо ѡт поставєнѧ ѡного жыда был воленъ. Ино тѣтъ вжо вѣ том | часъ бѣдѣчи ѡбличнє при єго королевской¹⁰ милости князь Василєй | Костєнтиновичъ Острозьский того жида степанского Аврама | Тѣрчина, іако подданого своего, на рѣкоємство свое кѣ поставєнѧ | взѧл и подѣвєзалъсє ѡного жыда передъ єго м(и)л(о)стю поставити | на роки сѣдовыє пришлыє, которые бѣдѣтъ встѣпившы в постъ великий, | на што жъ єго королевска милость призвоити и того жыда на рѣ|коємство кн(я)зю Василью дати рачиль. Под тым ѡбычаємъ | же ѡнъ водлє ѡбезанѧя своего бѣдєть повинєнъ на тотъ часъ ѡного | жида передъ єго м(и)л(о)стью поставити, а вєджо Михайло Козинский | водлє перѣвшого вырокѣ єго милости и тежъ манѣдатѣ бѣ|дєть повинєнъ на тотъ жо часъ перед єго м(и)л(о)стью стати. ||

РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Од. зб. 235. – Арк. 48зв-49зв.

№ 2. 1547, листопада 18. Вільно. Відкладення справи князя Василя-Костянтина Острозького з його невісткою княгинею Біятою Острозькою щодо маєтку Квасилів, а також про незавершену справу стосовно маєтку Степанського.

[Аркуш 48 зворот]

**Отложеноє справи на иньший часъ справи кн(я)зю Василю |
Острозскомъ з невесткою его кн(е)г(и)нею Илиною Острозскою |
ѿ имени Квасиловъ и ѿ недоконане делу имениА |
Степанского |**

Лет Бож(его) нарож(енья) 1547, м(е)с(я)ца ноѿбр(я) 18 ден индикт 6 |

Г(о)с(по)д(а)рь корол его милость казал записати. Котораа справа | на тот часъ на теперешние роки сѣдовыє Светого Ми|хала¹¹ того прошлого римського св(я)та, перед его королевскѣю | милость прыточыла межы воеводичом троцкимъ | кн(я)земъ Васильемъ Костенътиновичом Острозьскимъ | а межы невесткою его старостиною браславською | и веницькою кнегинею Ильиною Костенътиновича | Острозьского кнегинею Биятою с Костелца за позванем ||

[Аркуш 49]

кн(я)зѣ Васильевымъ ѿ имение Квасиловъ, а за листы его кро|левскѣй¹² милости съ стороны кнегини Ильиноє ѿ недоконане | делѣ имениа Степанського. Што его королевска м(и)л(о)сть | на себе взяти рачыль и рокъ певный кѣ прынатью а скон|ченью ѿного делѣ имъ ѿбема сторонамъ передъ собою стати | зложиль, яко то шырей на листехъ его королевскѣй м(и)л(о)сти | есть ѿписано. Где жъ князь Василей самъ через себе, | а кн(е)г(и)ни Ильинаа через прыатела своего, подъскарбего | его милости дворьного полского пана Яна Литомирского | а слѣжебника своего Миска Шашька тоє sprawy своеє въ его | королевскѣй¹³ милости пыльны были. Нижли король его м(и)л(о)ст(ь) | маючи на тотъ часъ передъ выездомъ своимъ до Полски | многие sprawy его милости г(о)с(по)д(а)рьские и земьские пыльные, | и бѣдѣчи невѣдоспешонъ тоє речи межы ними сконъчи|ти, рачиль тѣю речъ ихъ в той жо mocy яко и тепер перед | его м(и)л(о)ст(ю) сѣа была прыточыла отложыти на дрѣгий роки | сѣдовыє встѣпившы в постъ великий прышлый инъдикта | шостого. А тамъ на онъ часъ бѣдѣтъ они повинъни ѿбедъве | стороне передъ королемъ его м(и)л(о)стѣю стати и в томъ межы | собою водле водѣле¹⁴ ѿных позвовъ и листовъ его королевскѣй¹⁵ | милости конецъ и росправѣ прынати. А до того часѣ до | сконъченыа ѿного делѣ мають они з обѣ сторонъ по владникѣ | своемъ человекѣ добромъ з равными почты слѣгъ ихъ ||

[Аркуш 49 зворот]

тамъ в оныхъ имениахъ Степанських зоставити, которые | мають тамъ спольне мешкати и подданых ихъ тамошних | сѣдити и справовати и платы, доходы, пожитъки с тых | имение и тежъ вины под сведомомъ ѿдинъ дрѣгого спольне | выбирати и то все в целости до росправы их ховати и | тамъ живность слѣшнѣю себе и слѣгамъ своимъ тые влад|ники ихъ мають мети и бѣдѣчи тамъ мають они | во всѣемъ спокойне съсобою се заховати. |

¹ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993; Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006.

² Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст. Випуск 1. / Підготовка до друку й авторський текст Андрія Блануци, Дмитра Ващука. – К., 2007; Блануца А., Ващук Д. Князівський рід Масальських за матеріалами Литовської метрики (середина XV – XVI ст.) // Український історичний журнал. – 2007. – №. 4. – С. 37-51; Ващук Д. Документи до історії князівської родини Сангушків на Волині середини XVI ст. // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – Випуск 7. – К., 2007. – С. 373-386; Поліщук В. Князі Масальські на Волині у XVI ст. за документами Державного історичного архіву Литви (руська титулована знать у просторі Великого князівства Литовського). – К., 2007.

³ Російський державний архів давніх актів. – Ф. 389. – Оп. 1. – Од. зб. 235.

⁴ Згідно досліджень В. Рябцевича, монета, яка карбувалась у Чеській Сілезії і вона була схожою на польський півгріш, часто вводила в обіг населення ВКЛ. Тому з метою недопущення поширення путанини уряд ВКЛ здійснював цілий ряд застережних заходів: 1518 р. – заборонено обіг цієї монети на території держави; 1524 р. – купцям заборонено в'їзд до Сілезії на 10 років. Однак ці дії не принесли бажаного результату і з 1527 р. свідницький півгріш став легітимним по курсу вдвічі дешевшим за польський. В той же час уряд з 1528 р. почав поступово скуповувати цю монету з метою вилучення її з обігу (Рябцевич В. О чем рассказывают монеты. – 2 изд. пер. доп. – Минск, 1977. – С. 98-129). Імовірно, про зловживання під час цього процесу і йдеться у документі, який публікується.

⁵ Михайло абсолютно правильно зауважував, оскільки практична підсудності підданих своєму “патрону” існувала на Волині ще з другої половини XV ст. (Voluinės žemės privilegijos (XV a. II pusė – XVI a. pradžia): datavimo ir protografo problema // Lietuvos istorijos metraštis. – 2003/1. – Vilnius, 2004. – P. 71-79).

⁶ Згідно Р. 6 § 4 Першого Литовського Статуту (далі. – ПЛС) цей термін наступав через два тижні після початку посту і сторони мали з'їзджатися у встановлене місце у Вільно (Лазутка С., Валиконитэ И., Гудавичюс Э. Первый Литовский Статут (1529 г.). – Вильнюс, 2004. – С. 184)

⁷ Таке рішення короля відповідало загальній частині Розділу 6 ПЛС (Лазутка С., Валиконитэ И., Гудавичюс Э. Указ. соч. – С. 279).

⁸ Німчук В. Правила видання пам'яток писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. – К., 1995. – С. 15-18 (проект).

⁹ У тексті – *кролевскей*

¹⁰ У тексті – *кролевскей*

¹¹ Має бути – Михайла.

¹² Має бути – *кролевской*.

¹³ Має бути – *кролевской*.

¹⁴ Закреслено в документі.

¹⁵ Має бути – *кролевской*.